

Utdanningsvitenskap som forskningsområde Vetenskapsrådets støtte til utdanningsforskning

PETTER AASEN

Norsk institutt for studier av forskning og utdanning / Senter for innovasjonsforskning, Oslo

I 2000 besluttet riksdagen å gi en særskilt, midlertidig bevilgning til utdanningsforskning i Sverige. Satsningen forvaltes av Vetenskapsrådet gjennom Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK). Gjennom konkurranseutsatt forskningsstøtte fordelte komiteen i perioden 2001–04 nærmere 500 millioner svenske kroner til utdanningsforskning og utdanningsforskingsmiljøer i Sverige. NIFU STEP har på oppdrag fra Vetenskapsrådet studert denne satsningen¹.

UTDANNINGSVITENSKAP SOM FORSKNING SOMRÅDE

I 2000 besluttet den svenske Riksdagen å gi en særskilt, midlertidig bevilgning til utdanningsvitenskap. I perioden 2001–04 bevilget Vetenskapsrådet gjennom Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK) nærmere 500 millioner kroner til blant annet forskning, forskerskoler og konferanser. I den nye forskningsmeldingen som den svenske regjeringen la fram i 2005, trappes satsningen ytterligere opp til 140 mill SEK per år. Begrepet utdanningsvitenskapelig forskning er et relativt nytt begrep i forskningspolitisk sammenheng i Sverige. I de politiske dokumentene som ligger til grunn for Vetenskapsrådets satsning på utdanningsvitenskapelig forskning, har vi registrert tre dimensjoner i utdanningsvitenskap som forskningsområde:

- *Eiendomsdimensjonen* fokuserer på forskningens institusjonelle forankring og på hvem som skal forske.
- *Innholdsdimensjonen* retter oppmerksomheten mot hva det skal forskes på (utdanningsvitenskapens studieobjekt), og hvordan det skal forskes (utdanningsvitenskapens kunnskapsobjekt).
- *Relevansdimensjonen* tematiserer hvorfor det skal forskes. I forarbeidene til den svenske satsningen heter det at den skal ha relevans for lærerutdanning og pedagogisk yrkesvirksomhet.

MANGE DOBLE MÅL

Når det gjelder tolkningen av Vetenskapsrådets oppdrag, har vi registrert spenninger langs disse dimensjonene både på den forskningspolitiske arenaen, i forskersamfunnet og innad i UVK. Dette er for så vidt ikke overraskende da det ligger en rekke doble målsettinger til grunn for satsningen. De har skapt forventninger om at UVK skal:

- både videreutvikle og utvide etablerte forskningsområder og satse på å nye forskningsområder, nye forskningsperspektiv og nye forskningsmiljøer
- både styrke forskning med relevans for lærerutdanning og pedagogisk yrkesutøvelse og forskning om læring og lærende organisasjoner i bred forstand
- både støtte lærerutdanningens forskningstilknytning og utvikle utdanningsvitenskap i sin fulle bredde
- både utvikle utdanningsvitenskap som ett vetenskapsområde/én vitenskap og som et flerfaglig forskningsfelt som integrerer ulike utdanningsvitenskaper
- både fremme grunnleggende forskning og mer anvendt, praksisnær forskning.

Vår studie viser at UVK har lagt til grunn en bred definisjon av utdanningsvitenskap. Det betyr at utdanningsvitenskap som kunnskapsobjekt gjennom den forskning som finansieres, konstitueres som et flerfaglig og delvis tverrfaglig forskningsfelt som inkluderer en rekke ulike fagdisipliner og forsknings-tradisjoner med organisatorisk tilknytning til ulike vitenskapsområder, fakulteter og grunnenheter ved lærestedene.

Også utdanningsvitenskap som studieobjekt gis en bred definisjon. Kravet om at forskningen skal ha relevans for lærerutdanning og pedagogisk yrkesvirksomhet møtes gjennom forskning som fokuserer på danning, oppdragelse, utdanning og undervisning og læring i skolevesenet så vel som på andre arenaer. Oppmerksomheten rettes også i noen grad mot relasjonen mellom utdanning og samfunn selv om hovedtyngden av forskningen kanskje noe enøyd fokuserer på prosesser innenfor ulike læringsarenaer. I et historisk perspektiv kan det synes som om vi kan registrere en dreining innenfor svensk utdanningsforskning. I de første 10-årene etter andre verdenskrig var det en ambisjon for forskningen å være premissleverandør for utdanningsreformer. Senere har forskningen blitt mer »innadvendt» i sin bestrebelse på å vinne innsikt i pedagogiske prosesser.

LÆRERUTDANNINGENS EIENDOMSRETT

Vi har registrert røster både utenfor og innenfor UVK som er uenig i komiteens brede tolkning. Blant annet har representanter for lærerutdanningen gjort krav på eiendomsretten til satsningen. Vårt hovedinntrykk er imidlertid at det i Vetenskapsrådet synes å være stor grad av enighet om denne brede tolkingen som UVK har lagt til grunn for prioriteringene.

Vi mener også det er en rimelig tolkning som er lagt til grunn for operasjonen av satsningen. En avgrensning av satsningens kunnskapsobjekt til

lærerutdanningsenheter gjennom eiendomsprinsippet, er problematisk gitt den organisering som lærerutdanningen har ved svenske læresteder. En slik avgrensning ville også være problematisk i lys av Vetenskapsrådets strategi om åpen utlysning av forskningsmidler for å fremme kvalitet. UVKs tolkning er også rimelig i lys av det forskningspolitiske oppdraget som Vetenskapsrådet fikk. Det viser til behovet for å fremme forskning og forskerutdanning på lærerutdanningens område spesielt, men også i relasjon til pedagogisk yrkesvirksomhet mer generelt, samt til behovet for å øke kunnskap om utdanning og læring i vid, samfunnsmessig betydning.

MEST TIL UNIVERSITETENE OG PEDAGOGIKK

81 prosent av de innvilgede prosjektene er primært knyttet til et universitet, mens 19 prosent er tilknyttet en høyskole. Lærerutdanningens svake forskningstilknytning var en hovedbegrunnelse for satsingen. Legges eiendomsdimensjonen til grunn for prioriteringer, betyr det at prosjektene skal ha en organisatorisk forankring i en lærerutdanningsenhet. Det er imidlertid vanskelig å bestemme prosjektenes forhold til lærerutdanningen ved å se på organisatorisk tilknytning fordi mange læresteder ikke organiserer lærerutdanningen til en egen enhet. 23 prosent av prosjektene oppgir selv å ha organisatorisk tilknytning til en lærerutdanningsenhet. Tar man utgangspunkt i innholdsdimensjonen og relevansdimensjonen, viser vår studie imidlertid at de fleste prosjektene har substansiell tilknytning til lærerutdanning eller pedagogisk arbeid.

Hovedsøkernes primære fagtilhørighet fordeler seg på om lag 30 fag eller disipliner. De fleste prosjektene er flerfaglige. Ser vi på prosjektenes faglige tyngdepunkt og hovedforankring, dominerer imidlertid pedagogikk.

Tabel 1. Prosjektenes hovedtilknytning til fagområde. Prosent.

<i>Fagområde</i>	<i>prosent</i>
Pedagogikk	40
Andre samfunnsfag	26
Realfag	11
Fagdidaktikk	10
Humaniora	10
Kunstoffag	3

UTDANNINGSVITENSKAPENS OPPGAVER

I stort vil utdanningsvitenskapen ha tre ulike hovedoppgaver. For det første har utdanningsvitenskap en analytisk oppgave. Vi har registrert at den forskning som UVK har iverksatt, studerer og analyserer en rekke forhold og problem-

stillinger innenfor utdanningsfeltet i bred forstand. Utviklingen av utdanningsvitenskap som kunnskapsobjekt forutsetter at forskerne ikke bare gir rent refererende framstillinger av forhold som studeres, men at problemer og fenomener som dokumenteres også drøftes i forhold til mer generelle vitenskapelige begreper, teorier og innsikter. Vi har i denne sammenheng pekt på at det med utgangspunkt i prosjektbeskrivelsene, ikke alltid er like lett å vurdere forskningens vitenskapelige relevans og hvordan forskerne gjennom prosjektene vil bidra til å videreutvikle eller fornye utdanningsvitenskapen som kunnskapsobjekt. Det blir derfor spennende å se nærmere på de resultater forskningen etter hvert vil frambringe.

For det andre har utdanningsvitenskap som samfunnsvitenskap generelt, en kritisk oppgave. Den skal problematisere og foreta kritiske drøftinger av etablerte ordninger og mønstre i samfunnet sett i forhold til ulike verdier og modeller for sosial samhandling og samfunnsmessig organisering. Vårt generelle inntrykk i denne sammenheng er at den forskning som er initiert, i liten grad synes å være opptatt av interessemotsetninger og konflikter. Den reflekterer også lite over at utdanningsvitenskapelige studier i seg selv kan bidra til å både styrke og svekke visse interesser, maktstrukturer og grupper. Her er det viktig å presisere at vår observasjon bygger på studier av den forskningsvirksomhet som er planlagt (prosjektbeskrivelsene). Hva som karakteriserer den utdanningsforskning som nå faktisk pågår i Sverige i regi av Vetenskapsrådet, kan vi ikke uttale oss om ut fra det materiale vi har sett på.

For det tredje har utdanningsvitenskapen det vi kan kalle en konstruktiv oppgave. Den innsikten i og forståelsen av utdanningsmessige problemer som vokser fram gjennom utdanningsvitenskapelig virksomhet, danner premisser og et spesielt grunnlag for å initiere og fremme bestemte løsninger på disse problemene. Det impliserer ikke nødvendigvis en instrumentell forståelse av forskningsanvendelse. Det synes å være allmenn enighet om at utdanningsforskning ikke kan avpolitiserer utdanningspolitiske og pedagogiske problemstillinger. Ofte dreier problemløsning seg vel så mye om verdivalg som om forskningsbasert kunnskap. Og ofte dreier det seg om avveininger som favoriserer noens interesser framfor andre.

Utdanningsvitenskapen kan med andre ord bidra med innsikt i utdanningsrelaterte fenomener og problemer, den kan bidra med kritikk som presiserer eller eventuelt forkaster valgte løsninger, og den kan bidra til å forandre ulike forhold innenfor utdanningsfeltet. Innenfor forskersamfunnet vil det være ulike oppfatninger av hvor sterkt en bør engasjere seg i de ulike oppgavene. Vårt inntrykk er at Vetenskapsrådets satsning først og fremst er innsiktssøkende. Det betyr selvsagt ikke at forskningen vil være uten praktiske konsekvenser. Denne forskningen kan bidra med kunnskap som gir en generell referanseramme, som tilfører nye begreper og perspektiver og som på litt sikt endrer vår forståelse og vår holdning. Under forutsetning av at forskningen blir gjort kjent på en slik måte at ulike aktører og interessenter må forholde seg til den, vil en slik forståelsesorientert eller konseptuell anvendelse av forskningen først og fremst å kreve tillit til forskningens kvalitet.

EN BRED OG SOLID FORSKNINGSOVERBYGNING

De tre oppgavene som vi har skissert for utdanningsvitenskapelig forskning, må betraktes som komplementære. De solide og originale analysene er en forutsetning for både kritikk og problemløsning. Vetenskapsrådet skal i prinsippet fremme den grunnleggende forskningen. Det betyr at den forskning som er iverksatt, i liten grad søker løsninger på de umiddelbare, konkrete behov. Den er ikke primært innrettet mot å legge grunnlaget for endringer i praksis. UVK har derimot gjennom sin forvaltning av satsningen, lagt til rette for en rik og mangfoldig faglig virksomhet som på sikt vil gi lærerutdanning og pedagogisk yrkesvirksomhet en bred og solid forskningsoverbygning.

NOT

1. Studien er gjennomført av Petter Aasen, Tine Sophie Prøitz og Jorunn Spord Borgen. Den er publisert i Vetenskapsrådets rapportserie (Rapport 5, 2005).